

AVRUPA’NIN ULUSÖTESİ KAPİTALİST SINIFI: AVRUPA SANAYİCİLER BİRLİĞİ

Fatma Müge ALGAN*

Çokuluslu şirketler ekonomik arenada sahip oldukları gücü kamu politikalarını etkilemek için kullanmaktadırlar. Çokuluslu şirketlerin ekonomik gücünü elinde tutan ulusötesi kapitalist sınıf, kendi sınıf çıkarları doğrultusunda uluslararası karar alma süreçlerini etkilemektedir. Bu politika yönlendirmesinin Avrupa Birliği yapılanmasındaki en güçlü örneği Avrupa Sanayiciler Birliği’dir. Bu yazı, Avrupa Sanayiciler Birliği’ni incelemekte ve bu Birliğin AB politikalarını etkileme gücünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. İnceleme, küresel politikaların ulusötesi kapitalist sınıf tarafından oluşturulduğu sonucuna varmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çokuluslu şirket, ulusötesi kapitalist sınıf, Avrupa Birliği, Avrupa Sanayiciler Birliği, politika yönlendirmesi.

18. yüzyılın ortalarında ticari hayatın yapı taşı olan aile işletmeleri bu dönemde yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucunda değişime uğrayarak profesyonel işletmelere dönüşmüştür. 19. yüzyılda yaşanan tekelleşme ve sanayi kapitalizmi bu işletmeleri ulusal düzeyde çalışan anonim şirketler haline getirmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise anonim şirketler çokuluslu şirketlere dönüşmüştür. Çokuluslu şirketler birden fazla ülkede kazanç sağlayıcı iktisadi faaliyette bulunan ve uluslararası üretim yapan şirketlerdir.

Çokuluslu şirketler ülkelere doğrudan yabancı yatırım sağlayan işletmelerdir. Elleriindeki geniş yatırım kapasiteleri nedeniyle ülkeler; çokuluslu şirketleri kendi ülkelerine çekebilmek için vergi oranlarını düşürmekte ve şirketlerin rahat faaliyet göstermesine olanak verecek yasaları uygulamaya koymaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın birincil kaynağı oldukları için özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri ve sosyal politikaları üzerinde bu şirketlerin etkileri artarak devam etmektedir.

1. ve 2. Dünya Savaşları çokuluslu şirketler için büyük bir pazar yaratırken mali sermayenin egemenliğini artırması bu şirketlerin konumunu güçlendirmiştir. 1960 yılında çokuluslu şirketlerin sağladığı doğrudan yabancı yatırımlar %17 artmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde bu şirketler küresel ekonominin %70-80’ine hakim duruma gelmişlerdir. 1984 yılında çokuluslu şirketler tarafından sağlanan doğrudan yabancı yatırımlar %24, 1995 yılında ise %33

* Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

oranında artış göstermiştir. UNCTAD'ın 2007 verilerine bakıldığında çokuluslu şirket sayısı 79.000, bağlı şirket sayısı 790.000 olmuştur. Bu şirketlerin küresel doğrudan yabancı yatırım akışı bir önceki yıla göre %30 artarak 1.833 milyar Dolara, doğrudan yabancı yatırım stoku 15 trilyon Dolara, satışları da 2006 yılına göre %21 artarak 31 trilyon Dolara ulaşmıştır. 2007 yılında çokuluslu şirketler küresel gayrisafi yurtiçi hasılanın %11'ini gerçekleştirmiştir ve bu şirketler 82 milyon kişi istihdam etmektedir.¹

Çokuluslu şirketler dünya ekonomisinin % 80'ini kontrol etmektedir ve ciroları birçok ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılasına eşit veya ondan fazladır. Örneğin Shell'in cirosu İran'ın gayrisafi yurtiçi hasılasına eşittir. Bu şirketler, piyasayı yönetmek ve dünyadaki kaynakları paylaşmak için ekonomi politikaları yanında uluslararası karar alma süreçlerini de etkilemekte ve kamu politikalarının kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda oluşturulmasını sağlamaktadırlar.

Çokuluslu şirketlerin güçlenmesi ile ulusötesi kapitalist sınıf faaliyette bulunduğu ülkelerin politikaları yanında küresel politikaları da yönlendirmeye başlamıştır. Bu sınıfın artan ekonomik gücü ve kamu politikalarını oluşturma becerisi bu sınıfı ilgi çeken bir araştırma konusu haline getirmiştir. Literatürde ulusötesi kapitalist sınıf üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genelde ulusötesi kapitalist sınıfın tanımı, yapısı ve bu sınıfın oluşumu üzerine yapılmıştır. Ulusötesi kapitalist sınıfın oluşturduğu dernek, birlik veya lobi grupları üzerinden bu sınıfın politika yönlendirme yöntemlerini, araçlarını ve rakamsal verilerini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada ulusötesi kapitalist sınıf Avrupa Birliği (AB) içerisinde politika yönlendirmesi yapan en güçlü platform olan Avrupa Sanayiciler Birliği üzerinden incelenmektedir. Avrupa Sanayiciler Birliği'nin kuruluşu, yapısı ve işleyişi gibi temel bilgilere ulaşmak mümkün olmakla beraber, bu Birliği oluşturan şirketlerle ilgili verilere ulaşmak detaylı bir araştırma gerektirmiştir. Şirketlerin faaliyette bulunduğu ülke ve sektör araştırmaları yapılmış, şirketlerin ciro ve istihdam rakamları tespit edilmiştir. Bu bilgiler çerçevesinde Avrupa Sanayiciler Birliği'nin genel yapısı ve işleyişi ortaya konulmuştur. Çalışmada karşılaşılan sınırlılıklardan biri de Avrupa Sanayiciler Birliği'nin AB politikalarını yönlendirme yönteminin belirlenmesi olmuştur. Avrupa Sanayiciler Birliği'nin AB içerisinde güçlü bir lobi grubu olduğunu

¹ *Dünya Yatırım Raporu-2008*, UNCTAD, http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf, (Erişim Tarihi: 14/05/2010).

ortaya koymak için öncelikle Birliğin temel politika alanları belirlenmiş, daha sonra bu temel politika alanlarında yayımlanan politika dokümanları incelenmiştir. Son olarak da AB'nin aynı alanlardaki politika belgelerinde Avrupa Sanayiciler Birliği'nin etkileri araştırılmış ve Birliğin taleplerinin AB tarafından nasıl karşılandığı ortaya konulmuştur. Bu çerçevede çalışmada önce ulusötesi kapitalist sınıf ve bu sınıfın vücut bulmuş hali olarak Avrupa Sanayiciler Birliği yapı ve işleyiş itibarıyla incelenmiş, daha sonra Avrupa Sanayiciler Birliği'nin AB politikalarını yönlendirme yöntemi ortaya konmuştur.

ULUSÖTESİ KAPİTALİST SINIF

Marksizmde sınıf teorisi, üretim sürecinin yapısı ve mülkiyet koşulları tarafından belirlenmektedir. Marx'a göre kapitalistler, üretim araçlarına sahip olan ve diğerlerinin iş gücünü satın alabilen sınıftır. İşçi sınıfı, üretim araçlarına sahip değildir ve işgücü satın alamamaktadır. Küçük burjuvazi ise üretim araçlarına sahiptir, ancak işgücü satın alamamaktadır. Gelir ve statüyü belirleyen üretim ve sınıfların güç ilişkilerini yansıtan dağıtım ve tüketim durumudur. Üretim araçlarına ve işçi sınıfını kontrol gücüne sahip oldukları için kapitalistler yani burjuva yönetici sınıftır. Bu kontrol gücü yönetici sınıfın daha da güçlenmesini sağlamakta ve sınıfın toplum üzerindeki etkisini artırmaktadır. Yönetici sınıf, toplum adına karar veren ve kamu politikasını belirleyen sosyal sınıftır. Bu sınıf kendisini toplumdaki tek sınıf olarak görmekte ve sadece kendi sınıfının çıkarları için hareket etmektedir.

Çokuluslu şirketlerin küresel ekonomi üzerindeki artan gücü ve sahip oldukları ulusötesi sermaye yönetici sınıfın yapısını değiştirmiştir. Robert Cox'a göre dünya çapında faaliyet yürüten dev şirketleri "kontrol" edenler belirgin biçimde sınıf bilincine sahiptirler ve ulusötesi yönetici sınıftırlar.² Böylece kapitalizmin bir yüksek aşamaya geçip emperyalizme dönüştüğü gibi, Marx'ın yönetici sınıfı da bir üst aşamaya geçerek *ulusötesi kapitalist sınıf* düzeyine ulaşmıştır. Yönetici sınıf üretim araçlarına ve işçi sınıfını kontrol gücüne sahip iken ulusötesi kapitalist sınıf sadece üretim araçlarına ve işgücüne değil; üretime, dağıtım, tüketime, değişime ve mali sermayeyi kontrol etme gücüne yani üretim süreçlerinin tamamına sahiptir. Bu sınıf artık daha güçlüdür çünkü üretim sisteminin ta-

² Mehmet Gürsan Şenalp, Örsan Şenalp, "Ulusötesi Kapitalizm, Sermayenin ve Devletin Ulusötesileşmesi ve Türkiye'de Ulusötesi Tarihsel Blok Oluşumu", *Praksis*, Sayı 19, 2009, s. 211.

namına hakim olmanın yanında ulusal ve uluslararası ekonomik veya siyasal güçlükleri azaltma ve hatta yok etme gücüne sahiptir.³ Robinson ve Haris'in de ortaya koyduğu gibi bu ulusötesi kesimler tam anlamıyla ülkelerin kumanda merkezlerini ele geçirmiş durumdadır.⁴

Ulusötesi kapitalist sınıfın üyeleri, Marx'ın ifade ettiği gibi, büyük üretim kaynaklarının ve üretim sisteminin sahibidir. Üretim sistemini yani üretim ilişkileri, sosyal süreçler ve meta ilişkilerini yönetme gücüne sahip olan bu sınıf, sınıf bilincine sahiptir.⁵ Büyük üretim kaynaklarına ve sınıf bilincine sahip olan küresel üretim sistemini ve ulusötesi sermayeyi yöneten ulusötesi kapitalist sınıf *kendi içinde bir sınıftır (class in itself)*. Üretim sisteminin içerisinde ortak özellikleri taşımak ve sınıf bilincine sahip olmak işçi sınıfını da kendi içinde bir sınıf yapmaktadır. Ancak ulusötesi kapitalist sınıfın işçi sınıfından farkı aynı zamanda *kendisi için bir sınıf (class for itself)* olmasıdır. Küresel ulusötesi sermayeye sahip olan ulusötesi kapitalist sınıf, küresel karar alma mekanizmalarını kontrol etme gücüne sahiptir. Ulusötesi kapitalist sınıfın kamu politikalarının oluşturulmasında sahip olduğu bu denli büyük güç bu sınıfın işçi sınıfı üzerindeki baskısını artırmaktadır.⁶ Ulusötesi kapitalist sınıf, sınıf çıkarları için küresel kamu politikalarını yönlendirmekte ve işçi sınıfını kullanmaktadır.

Ulusötesi kapitalist sınıfı oluşturanlar çokuluslu şirketlerin sahipleri, yöneticileri ve kamu politikalarının şekillenmesinde önemli rolü olan kamu görevlileri ve politikacılarıdır. Leslie Sklair, bu grupları *üst sınıf (upper class)* olarak nitelendirmektedir.⁷ Bu üst sınıf, üretim, tüketim, dağıtım ve değişim ağına sahip olan ve bu ağı kontrol eden sınıftır. Sklair'e göre ulusötesi kapitalist sınıfı dört ayrı fraksiyon oluşturmaktadır. Çokuluslu şirketlerin sahipleri ve yöneticilerinin bulunduğu ana fraksiyon şirket fraksiyonudur. Bürokrat ve politikacılar devlet fraksiyonunu, profesyoneller teknik fraksiyonu ve tüccarlar ile medya tüketimsel fraksiyonu oluşturmaktadır. İlk bakışta ulusötesi kapitalist sınıfı oluşturan temel kad-

³ Öznur Gökkaya, Çokuluslu Şirketler ve Türkiye Üzerine Etkileri, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1997, s. 15.

⁴ Mehmet Gürsan Şenalp, Örsan Şenalp, *a.g.k.*, s. 215.

⁵ William I. Robinson, Jerry Haris, "Toward a Global Ruling Class?: Globalization and the Transnational Capitalist Class", *Science and Society*, 64, 1, 2000, s. 7.

⁶ *A.k.*, s. 8.

⁷ Leslie Sklair, *Transnational Capitalist Class*, Blackwell, 2001, s. 12.

ronun çokuluslu şirketlerin sahipleri ve yöneticileri olduğu düşünülerek Sklair'in diğer üç fraksiyon tabanlı tanımlamasının temel tanımlamadan ayrıldığı düşünülebilir. Ancak kamu politikalarını yönlendiren politikacılar, çokuluslu şirketlerin taleplerini dinleyen bir Avrupa Birliği yapılanması, IMF ve Dünya Bankası gibi aktörlerin çokuluslu şirketlere hizmet ettiği düşünüldüğünde diğer fraksiyonların da ulusötesi kapitalist sınıf olduğu görülmektedir.

Ulusötesi kapitalist sınıf, kamu politikası oluşturulmasında üç temel adım izlemektedir. Bu adımlar; kamu düşüncesi oluşturma, kamu politikası oluşturma ve kamu politikasının uygulanmasıdır. Ulusötesi kapitalist sınıf, ilk adımda yani kamu düşüncesi oluşturulması aşamasında bazı etkileme araçları kullanmaktadır. Yıllık raporlar, politikaları yönlendirmek için hazırlanan reklamlar, toplantılar, kamu görevlileriyle buluşma, bazı basın organlarıyla birlikte hareket etme, basın açıklamaları, politikacılara yönelik olarak hazırlanan öneri raporları, medyada yer alacak konuşma, makale veya açıklamalar bu etkileme araçlarındandır. İkinci adım olan kamu politikasının oluşturulması için genel olarak lobicilik yapılmaktadır. Lobi faaliyetleri dışında konu ile ilgili komitelere katılmak, politikacılara yakın olmak, partileri desteklemek, ticaret birlikleri, oda ve borsalar ile birlikte çalışmak kamu politikalarının oluşturulması aşamasında ulusötesi kapitalist sınıfın kullandığı yöntemlerdir. Son adım olan kamu politikasının uygulanması aşamasında izlenecek yol, ulusötesi kapitalist sınıfın uygulanacak olan politikaları kabul edip etmemesine göre değişmektedir. Belirlenen kamu politikaları ulusötesi kapitalist sınıfın taleplerine ve çıkarlarına uygun ise sınıf, bu politikaların uygulanmasından memnuniyet duymaktadır. Ancak ulusötesi kapitalist sınıfın talepleri kamu politikalarına yansımamış ise, ulusötesi kapitalist sınıf, uygulamaları benimsememek, memnuniyetsizliklerini yansıtmak ve yeni yasal düzenlemelerin yapılması için çalışmak gibi yöntemlere başvurmaktadır.

AVRUPA SANAYİCİLER BİRLİĞİ

Avrupa Birliği içerisinde Avrupa Kimyasal Sanayi Konseyi, Avrupa Birliği Gıda Sanayicileri Federasyonu, Avrupa Finansal Şirketler Birliği, Avrupa Enformasyon Teknolojileri Birliği gibi birçok ulusötesi kapitalist sınıf kulübü lobi faaliyetlerini yürütmek-

tedir.⁸ Bu lobi grupları ait oldukları ulusötesi kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda AB politikalarını yönlendirmeye çalışmaktadır. Avrupa’da faaliyet gösteren en güçlü lobi grubu, AB politikalarını yönlendirme başarısıyla Avrupa Sanayiciler Birliği’dir. Avrupa Sanayiciler Birliği (European Round Table of Industrialists - ERT), 6-7 Nisan 1983 tarihinde Volvo’nun önderliğinde 17 işadami tarafından kurulmuştur. ERT kendisini Avrupa’da sanayi ve teknoloji alanında faaliyet gösteren 45 çokuluslu şirketin başkanlarını ve üst düzey yöneticilerini bir araya getiren gayri resmi bir forum olarak tanımlamaktadır. Philips’in üst düzey yöneticisi Wisse Dekker, ERT’yi kurma amaçlarını “Hükümet politikaları şirketlerin elini kolunu bağlamaktadır, hükümetler bir şeyler yapsın diye bekleyemeyiz” sözleriyle açıklamaktadır.⁹ Avrupa’da faaliyet gösteren şirketlerin bu çetin rekabet ortamında tek başlarına başarısız olacağını düşünen ERT’nin amacı, Avrupa sanayisinin rekabet edebilirliğinin artırılması, Avrupa ekonomisinin büyümesi ve istihdamın artırılmasını sağlamak için devletleri uyandırmaktır.¹⁰

ERT’ye üyelik davet usulü ile olmaktadır ve ERT üyesi olan başkan ve yöneticiler şirketlerini değil kendi şahıslarını temsil etmektedir. ERT yılda iki defa genel kurul düzenlemektedir. Genel Kurullarda iş programları, öncelikli konular ve çalışma programlarının takvimleri belirlenmektedir. Kararlar oybirliğiyle alınmaktadır. Yönetim Kurulu; başkan, iki başkan yardımcısı, bir önceki başkan ve beş seçilmiş üyeden oluşmaktadır. Yönetim Kurulu, ERT’nin faaliyetlerini gözden geçirmekte ve genel kurulda önerilerde bulunmaktadır. Her üye çalışmalara katılacak ve üyeler tarafından alınan kararların uygulanmasına yardımcı olacak birer aday göstermektedir. ERT’nin faaliyetleri ile ilgili işler çalışma grupları tarafından yürütülmektedir. Çalışma grupları Genel Kurulda oluşturulmaktadır. Bu çalışma gruplarının başkanlıkları ERT üyeleri tarafından yürütülmektedir. Gruplar, üyelerden ve ERT üyesi şirketlerde çalışan uzmanlardan oluşmaktadır. Çalışma grupları genel kurula öneriler sunmakta ve ERT’nin mesaj ve isteklerinin hazırlanmasında önemli rol üstlenmektedir. ERT’nin faaliyetini sürdürmekte olan yedi adet çalışma grubu vardır. Bu çalışma grupları; Rekabet Politikası Çalışma Grubu, Rekabet Edebilirlik Çalışma

⁸ Myriam Vander Stichele, Kim Bizzari, Leonard Plank, “Corporate Power over EU Trade Policy: Good for Business, Bad for the World”, *A Report By the Seattle to Brussels Network*, 2006, s. 10.

⁹ <http://www.spectrezine.org/europe/currid.htm>, (Erişim Tarihi: 07/01/2011).

¹⁰ <http://www.ert.be/origins.aspx>, (Erişim Tarihi: 07/01/2011).

Grubu, Dış Ekonomik İlişkiler Çalışma Grubu, Uluslararası Muha-sebe Standardları Çalışma Grubu, Toplumsal Değişim Çalışma Grubu, Enerji ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu, Güney Doğu Avrupa Çalışma Grubudur.

ERT'nin Genel Sekreterliğinin de bulunduğu Brüksel'deki merkezi, projeleri koordine etmekte, üyelere idari destek sağlama-kta, ERT raporlarını yayınlamakta ve temas noktası olarak hareket etmektedir.¹¹

Fiat, Nestle, Volvo, BP, Shell, Unilever, Lafarge, Nokia gibi çok büyük şirketleri bünyesinde toplayan ERT, Avrupa'nın güçlü ülkelerini bir araya getiren bir yapıya sahiptir. ERT'de altı İngiliz¹² ve altı Fransız şirketi¹³ bulunmaktadır. Bu ülkeleri beş şirket ile Almanya¹⁴, dört şirket ile İtalya¹⁵ ve üç şirket ile İspanya¹⁶, Hol-landa¹⁷ ve İsviçre¹⁸ takip etmektedir. İki firma ile temsil edilen ülkeler İsveç (Volvo, Investor), Finlandiya (Kone, Nokia), Belçika (Umicore, Solvay) ve Türkiye (Eczacıbaşı, Sabancı Holding), tek firma ile temsil edilen ülkeler Norveç (Norsk Hydro), Macaristan (Mol), İrlanda (Smurfit Kapa), Yunanistan (Titan Cement), Avus-turya (Omv), Danimarka (A.P. Moller-Maersk) ve Portekiz'dir (Sonae). ERT üyesi iki şirket (Unilever ve Shell) İngiltere-Hollanda ortak sermayesine sahiptir. Avrupa devlerini bir araya getiren ERT, aynı zamanda mali sermayeye sahip şirketleriyle de dikkat çekmektedir. Şirketlerin birçoğu sınai faaliyetlerinin yanı sıra finans sektöründe de faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyet banka veya finans kurumlarına sahiplik veya ortak olmak şeklinde-dir. Telefonica, Basf, Vivartia Smurfit Kapa ve Investor doğrudan mali sermayeye sahip ERT şirketleridir. ERT'de petrol, telekomü-nikasyon, kimyasal-ilaç, yapı malzemeleri, enerji, otomotiv, gıda-meşrubat, bilişim-elektronik, endüstriyel ürünler, metal, tütün ürünleri, havayolu taşımacılığı, ambalaj ve tekstil olmak üzere 14 sektör temsil edilmektedir. Sekizer şirketin faaliyette bulunduğu petrol ve telekomünikasyon ERT içerisinde en çok temsil edilen sektörlerdir. Kimyasal-ilaç ve yapı malzemeleri beşer şirket ile,

¹¹ <http://www.ert.be/structure.aspx>, (Erişim Tarihi: 13/03/2009).

¹² British American Tobacco, British Airways, Astra Zeneca, Vodafone, BT ve BP.

¹³ Saint Gobain, Renault, Lafarge, GDF Suez, Alcatel-Lucent ve Air Liquide.

¹⁴ Siemens A.G., Thyssenkrupp, Basf, Deutsche Telecom ve BMW Group.

¹⁵ Telecom Italia, CIR, Fiat ve Eni.

¹⁶ Telefonica, Repsol ve Inditex.

¹⁷ Royal Philips, Heineken ve Akzo Nobel.

¹⁸ STMicroelectronics, Nestle ve F.Hoffmann-La Roche.

enerji ve otomotiv ise dörder şirket ile temsil edilmektedir. Gıda-meşrubat ve bilişim-elektronik sektörleri dörder şirket, endüstriyel ürünler ve metal sektörü ikişer şirket ile temsil edilirken, tütün ürünleri, havayolu taşımacılığı, ambalaj ve tekstil sektörleri birer şirket ile temsil edilmektedir.

ERT şirketlerinin Avrupa'daki cirosu 1 trilyon Euronun üzerindedir ve bu şirketler 6,6 milyon kişi istihdam etmektedir.¹⁹ Bu şirketler her yıl yaklaşık 85 milyar Euro tutarında alım yapmaktadır. Dünyadaki en büyük 100 şirketin ciroları itibariyle ERT şirketleri dünya ekonomisi içerisindeki cironun %25'ini, Avrupa ekonomisinde gerçekleşen cironun %54'ünü gerçekleştirmektedir. Bu rakamlar Avrupa'nın yıllık cirosunun yarısının ERT şirketleri tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Aynı şekilde dünya ekonomisinde gerçekleşen satışların dörtte biri ERT şirketleri tarafından yapılmaktadır. ERT şirketleri küresel istihdamın %21'ini karşılamaktadır.

ERT, AB Komisyonu ile ilişkilerini yakın tutmaktadır. Jacques Delors, Etienne Davignon, Francois-Xavier Ortoli, Martin Bangemann, Peter Sutherland gibi AB Komisyon Başkanlığı ve üyeliği görevlerini üstlenmiş kişiler daha sonra ERT şirketlerinde yönetici pozisyonlarına alınmaktadır. ERT, AB Dönem Başkanlığını yürüten ülke başkanı ile görüşmekte ve AB Komisyonu ve Konseyi içerisindeki yapılanmalarda görev almaktadır. ERT şirketleri ilk olarak AB Komisyonu'na raporlama yapmak üzere kurulan Rekabet Danışma Grubu ile AB organları içinde yer almaya başlamıştır. Yedi şirketten oluşan ilk Rekabet Danışma Grubu'nun dört üyesi ERT şirketlerindedir. ERT'nin AB içerisindeki görevleri AB Telekomünikasyon Altyapısının Güçlendirilmesi için oluşturulan Bangemann Grubu, AB Komisyonu Çevre Müdürlüğü, AB Komisyonu Enerji ve Ulaşım Müdürlüğü içerisinde alınan görevlerle devam etmiştir. ERT'nin AB politikalarını etkileme gücünün önemli bir unsurunu kişisel erişim gücü oluşturmaktadır. Nitekim ERT'nin eski Genel Sekreteri Keith Richardson da ERT'nin başarısının anahtarı olarak erişimi göstermektedir. Richardson'a göre erişim, "Helmut Kohl'e telefon edebilmek ve O'na bir raporu okumasını önermek, John Major'ın telefon ederek ERT'ye görüşleri için teşekkür etmesi veya İsveç Başbakanı ile AB'ye iletilecek konuların görüşüldüğü bir yemek yemektir."²⁰

¹⁹ www.ert.be, (Erişim Tarihi: 07/01/2011)

²⁰ ERT-Şirket Avrupa'sının Elitleri, <http://archive.corporateeurope.org/ebsummit/factsheet3.htm>, (Erişim Tarihi:24/09/2009).

Başarının diğ er bir unsuru da sürekli yayın sağ lanmasıdır. ERT, taleplerini basın açıklamaları ve raporlar aracılığıyla formüle etmekte ve güçlü basın organları aracılığıyla bu talepleri duyurmaktadır. ERT'nin basın açıklamaları ve raporları uzun süre gazetelerde yer almakta ve makalelere konu olmaktadır. ERT Tek Pazar, Trans Avrupa Ağları, çevre politikaları, istihdam, Lizbon hedefleri, uluslararası muhasebe standartları ve Dünya Ticaret Örgütü müzakereleri ana politika alanlarında basın açıklaması yapmakta ve raporlar yayınlamaktadır. ERT'nin politika alanları ile ilgili beklentilerini ortaya koyduğu bu basın açıklamaları ve raporların yayınlanması ERT'nin talepleri karş ılık bulana kadar sürmektedir. Böylece iletilmek istenen mesajlar daha çok kişiye ulaşmakta ve tekrarlanmaktadır. Bu tek taraflı yayın sağ lama, ERT'nin seçkin basın mensupları ile olan ilişkilerine dayanmaktadır. *Financial Times*, *Ekonomist*, *Le Monde*, *Sud Deutsche*, *Der Spiegel* ve *La Repubblica* gibi önemli gazete ve dergilerde çalışan gazeteciler ile yakın ilişkileri ERT'nin faaliyetlerinin yayınlanmasını sağlamaktadır. Bu şekilde Avrupa ekonomisinin sorunlarına dikkat çekilmektedir. Sorunları ortaya koyan mesajlardan hemen sonra çözüm önerileri de sunulmakta ve bir süre de bu önerilerin basında yer alması sağ lanmaktadır. ERT, sahip olduğu sermaye, istihdam ve yayın sağ lama gücünü AB politikalarını yönlendirmek için kullanmaktadır.

ERT üyeleri çokuluslu şirketlerin sahipleri veya yöneticileri oldukları için ERT, arzu ettiği karar organına rahatlıkla ulaşabilmektedir. Az sayıda üye olması kararların ç abuk alınmasını ve ç abuk uygulanmasını sağlamaktadır. ERT şirketlerinin istekleri dengelidir ve faaliyette bulunulan tüm sektörlerin ihtiyaçları gözeltirmektedir. Çalışmalarda petrol, telekomünikasyon, otomotiv vb. tüm sektörlerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaktadır ve ERT tüm şirketlerinin taleplerinin karş ılanması için çalışmaktadır.

ERT, politika alanlarına göre oluşturulan çalışma grupları ile faaliyet göstermektedir. Çalışma Gruplarında ERT şirketlerinde çalışan konu ile ilgili uzman kişiler yer almaktadır. Çok fazla çalışma grubu olmaması konular üzerinde yoğunlaşılmasını ve çalışma alanının dağılmamasını sağlamaktadır. Konularında uzman kişilerin çalışma gruplarında yer alması da sorunların iyi analiz edilmesini ve ç özümlerin detaylı planlanmasını sağlamaktadır.

ERT, Avrupa sanayisinin sorunlarını çok iyi bilmektedir. Bu sorunları iyi tanımlaması ve ortaya koyuş şekli başarısındaki önemli unsurlardandır. Sorunlar; sektörel, ekonomik, siyasal ve sosyal

açılardan değerlendirilmektedir. Çözümler de aynı sorunlu alanlar gibi sektörel, ekonomik, siyasal ve sosyal açılardan değerlendirilerek sunulmaktadır. Çözümlerle ilgili uygulama yöntemleri ve dönemsel planlama da hazırlanmaktadır. Bu kapsamlı, planlı ve detaylı çalışmanın sonucu olarak çoğu zaman AB karar aktörlerine sadece önerilen yöntemleri uygulamak kalmaktadır. ERT, bu avantajları sayesinde politika önceliklerini özgürce belirlemektedir.

ERT'nin politikaları Avrupa'nın yatırım ortamının iyileştirilmesi, rekabet gücünün artırılması ve Avrupa sanayisinin desteklenmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu politikaların yönlendirilmesi için başta AB Komisyonu olmak üzere AB Bakanlar Konseyi, AB dönem başkanı ülke, konu ile ilgili diğer uluslararası oluşumlar ve ulusal hükümetler ERT politikalarının hedef kişileri olmaktadır. Bir sorunla ilgili çözüm önerileri AB'nin o konu ile ilgili önceki dokümanları dikkate alınarak yapılmakta ve çözüm için hangi yöntem gerekiyorsa (Beyaz Rapor, Yeşil Rapor, Komite oluşturulması gibi) o yöntem ERT tarafından da kullanılmaktadır. ERT politikalarını belirlemekteki başarısını bu politikaları ilgili yerlere iletmekte de göstermektedir. İletişim kanalları ve iletişim araçları dikkatle seçilmekte ve çok iyi kullanılmaktadır. Hangi konunun hangi araç ile (rapor, basın açıklaması gibi) ortaya konacağı ve hangi iletişim kanalı ile hangi karar aktörlerine iletileceği, yaratacağı etkiye göre planlanmaktadır. ERT, tüm politika alanlarını ve AB'ye sunduğu çözüm önerilerini takip etmekte, politika alanlarını izlemekte, verileri ölçmekte ve sonuçları değerlendirmektedir. Değerlendirme sonuçları ilgili politika aktörüne iletilmekte, duruma göre yeni politikalar oluşturulmakta veya mevcut politikalar revize edilmektedir. ERT'nin izleme, ölçme ve değerlendirme sistemi talepleri tamamen cevaplanıncaya kadar sorunların gündemde tutulmasını sağlamaktadır.

AB POLİTİKALARINDA ERT İZLERİ

ERT'nin ilk ve en önemli başarısı ortak bir Avrupa Pazarı oluşturulması yani Tek Pazara geçilmesidir. ERT çokulusluları için Tek Pazarın iki fonksiyonu vardır. Bunlardan birincisi "Avrupa Şampiyonları"nın rahat faaliyet göstermesini sağlayacak neomerkantil²¹ bir yapının sürdürülmesi, diğeri ise Amerikan ve

²¹ Neomerkantalist politikaların klasik merkantalizmden farkı, devletin militarizm yerine güçlü ekonomi için çalışmasıdır. Neomerkantalizmde fiyatın piyasa tarafından belirlenmesi daha çok kabul görür. Yüksek tarifelerin bulunduğu ve itha-

Japon şirketlerine karşı Avrupa sanayisinin rekabet gücünü artıracak neoliberal yapının desteklenmesidir. Bu aynı zamanda neoliberalizm ve araçlarının Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine transferini de içermektedir. ERT, Tek Pazar ile ilgili hedef ve beklentilerini 1985 yılında yayınladığı *Ölçekleri Değiştirmek Raporu* ile AB'ye iletmiştir. Raporun yayınlanmasından üç gün sonra AB Komisyonu Başkanı Jacques Delors Avrupa Parlamentosu'nda bir konuşma yapmıştır. Konuşma metni ERT'nin raporu ile aynıdır. Daha sonra AB Komisyonu *Ortak Pazarın Tamamlanması Beyaz Raporunu*²² yayınlamıştır. Beyaz Raporun Ölçekleri Değiştirmek Raporundan tek farkı Tek Pazara geçiş tarihinin 1990 yerine 1992 yılı olarak verilmesidir. Ortak Pazarın Tamamlanması Beyaz Raporunda, sınırsız bir ekonomik alan yaratılması hedefi benimsenmektedir. ERT, Tek Pazara geçişin sağlanması ve Tek Pazarın etkin işlemesi için *Politik İrtibat Programı* oluşturmuş, raporlar yayınlamış, basın açıklamaları yapmış ve *Ortak Pazar Destek Komitesi* adında bir takip komisyonu kurarak ülkelerin uyum çalışmalarını izlemiştir. ERT üyeleri, AB dönem başkanlığını yürüten İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher başta olmak üzere birçok ülkenin başkanları ile görüşmüş ve Tek Pazara geçişin hızlandırılması ve Pazarın etkin işlemesinin sağlanmasının önemini anlatmıştır. Tek Pazara geçişin tamamlanması için 1986-1992 yılları arasında 280 ayrı yasal düzenleme adapte edilmiş ve 12 üye ülkenin ulusal mevzuatı AB mevzuatı ile değiştirilmiştir. ERT'nin "bizim yarattığımız bir elmas" diye bahsettiği Tek Pazara 1992 yılının sonunda geçilmiştir.

ERT'nin ikinci büyük başarısı Ekonomik ve Parasal Birliğin (*Economic and Monetary Union-EMU*) oluşturulmasıdır. EMU, AB üyesi ülkeler arasında ekonomi ve maliye politikalarının birleştirilerek Avrupa Merkez Bankası'nın yönetimine verildiği, tek bir para biriminin kullanılması ile AB içerisinde ekonomik ve parasal politikaların uyumlaştırılması amacını güden bir sistemdir. ERT, EMU'yu Tek Pazarı güçlendirecek ve ekonomi politikalarının birleştirilmesi ile Avrupa ekonomisinin rekabet gücünü artıracak bir adım olarak görmüştür. ERT'ye göre tek para birimi maliyetlerin düşmesini sağlayacak, istikrarsızlık neticesinde oluşacak kayıpları

latin engellendiği bu sistemde üretim ve fabrika sistemine dayalı sınai büyüme teşvik edilmektedir.

²² COM (85) 310 Sayılı Ortak Pazarın Tamamlanması Beyaz Raporu, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf,

(Erişim Tarihi: 08/10/2009).

önleyecek ve kur dalgalanmalarını engelleyecektir. Bu nedenle ERT, AB'nin EMU'ya geçişini hızlandırmak ve EMU'nun doğru koşullarda oluşturulmasını sağlamak için raporlar yayınlamış, ulusal düzeyde girişimlerde bulunmuş, AB üyesi devletlere mektuplar göndermiş ve 1991 yılında Maastricht Anlaşması için düzenlenen Hükümetlerarası Müzakerelerde hem AB Komisyonu'nun üyeleri hem de ülke başkanları ile yüz yüze görüşerek konunun önemini anlatmıştır. ERT, 1991 yılının Eylül ayında yayınlanan *Avrupa'yu Yeniden Yapılandırma Raporunda*,²³ Tek Pazar'ın tek bir para birimi olmadan yarım kalacağını belirtmiştir. 1995 yılında ERT, AB üyesi devletlere 'resmi bir mektup' göndererek, Madrid Zirvesi'nde EMU'ya geçişin tamamlanmasını rica etmiştir. 15 Kasım 1995 tarihinde gerçekleştirilen Madrid Zirvesi sonucunda, EMU'ya geçiş takvimi belirlenmiş ve Tek Para biriminin Euro olarak adlandırılması kararlaştırılmıştır. 1.7.2002 tarihinde ulusal paraların yerini tamamıyla Euro almıştır. ERT, EMU ile ilgili bu süreci "biz yapmalarını istedik, onlar da yaptılar" diyerek değerlendirmiştir.²⁴

ERT'nin önemli politika alanlarından bir diğeri ise fikir babalığını yaptığı TransAvrupa Ağlarıdır (*Trans-European Networks – TENs*). ERT'ye göre; Tek Pazar ile yaratılan imkanların tam anlamıyla değerlendirilmesi için AB içerisinde genel bir ulaşım ağı altyapısının oluşturulması ve ulaşım, enerji ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için ERT, 1984 yılında *Eksik Bağlantılar Raporu'nu*²⁵ yayınlamış ve sağlam bir ulaşım altyapısı olmadan piyasanın verimli işleminin, malların ve hizmetlerin AB içerisinde serbest dolaşımının sağlanmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. ERT, raporunda AB'ye üç öneri sunmaktadır ve ulaşım ile ilgili öncelikli yatırımların bu önerilen yollara yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu öneriler; İngiltere-Fransa arası tünel hattı yapılması (Euro-Route), Norveç-İsveç-Danimarka ve Kuzey Almanya'nın kuzeyi arasında eksik kalan yol ve ray hatlarının tamamlanması (Scanlink) ve Hızlı Tren Bağlantılarının yapılmasıdır. 1986 yılında ERT, AB Komisyonu ile beraber *Avrupa'da Geniş Ölçekli Altyapı Projelerinin Yapılması ve Finansmanı Raporu'nu*²⁶ yayınlamıştır. Bu raporda AB Komisyonu-

²³ *Avrupa'yu Yeniden Yapılandırma Raporu*, <http://www.ert.be/doc/0128.pdf>, (Erişim Tarihi:28/08/2009)

²⁴ <http://www.spectrezine.org/europe/currid.htm>, (Erişim Tarihi: 07/01/2011)

²⁵ *Eksik Bağlantılar Raporu*, <http://www.ert.be/doc/0062.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.09.2009)

²⁶ *Avrupa'da Geniş Ölçekli Altyapı Projelerinin Yapılması ve Finansmanı Raporu*, <http://www.ert.be/doc/0063.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.09.2009)

nun imzası bulunması TransAvrupa Ağları projesinin AB nezdinde karşılık bulacağını sinyallerini vermektedir. Nitekim ERT'nin bu çalışmaları 1993 yılında AB tarafında karşılığını bulmuş ve 29 Ekim 1993 tarihinde Avrupa Konseyi tarafından TransAvrupa Ulaşım Ağlarının oluşturulmasına karar verilmiştir.²⁷ Maastricht Anlaşması ile Roma Anlaşmasına eklenen 154, 155 ve 156 sayılı maddeler çerçevesinde düzenlenen TransAvrupa Ağları, bu alanlardaki altyapı çalışmalarının AB düzeyinde planlanmasını ve ulusal ağların birbirine bağlanmasını öngörmektedir. TransAvrupa Yol Ağlarının Oluşturulması yönündeki Avrupa Konseyi Kararında ERT'nin *Euro-Route* ve *Scanlink* önerileri aynen kabul edilmiştir. 2004 Yılında ulaşım ile ilgili öncelikli 30 proje belirlenmiş ve bu projeler için 2020 yılına kadar 225 milyar Euro tutarında bir fon ayrılmıştır. 2005 Yılı başında bu tutar 252 milyar Euroya çıkarılmıştır. Bu projelerle birlikte tüm Trans Avrupa Ulaşım Ağları'nın tamamlanması için ayrılan para 600 milyar Euroya ulaşmıştır. Ağların hem ulaşım hem de telekomünikasyon bacağına ERT'nin önerileri neredeyse hiç değişiklik yapılmadan kabul edilmiş ve altyapı ile ilgili çok büyük tutarlı yatırımlar gerçekleştirilmiştir.

Trans Avrupa Ulaşım Ağları, Avrupa'daki malların dolaşımında %90 oranında bir artış sağlamıştır. Bu altyapı stratejileri çokuluslu şirketlere sayısız avantajlar sağlarken, bölgesel ekonomiler, kültürel birliktelik ve istihdam üzerindeki olumsuz etkileri, çevreye verdiği zarar ve trafik artışı göz ardı edilmiştir. Altyapı yatırımlarının geçtiği tarım alanlarındaki üretim dramatik bir şekilde düşmüş ve trafik yoğunluğu %50 artmıştır. Birçok çevre koruma örgütünün ilan ettiği gibi bu ağların çevreye verdiği zarar yüksek boyuttadır ve ağlar hava kirliliğinin artmasına sebep olmuştur. Doğu Avrupa başta olmak üzere Avrupa genelinde daha ucuza yararlanılan yollar pahallılaşmıştır. Bu ağların yapımı esnasında devlete ait olan birçok yol ve ulaşım şirketi özelleştirilmiş ve özel şirketlerin eline geçmiştir.

Trans Avrupa Ulaşım Ağları, Merkez ve Doğu Avrupa'da iş yapan ve yapmak isteyen ERT şirketleri için büyük kazanım olmuştur. Bu bölge ile Batı Avrupa arasındaki ulaşım kesintisiz sağlanmış, ticari faaliyetler artmış ve ERT'nin AB'nin genişlemesiyle

²⁷ 93/629/EEC Sayılı AB Bakanlar Konseyi Kararı-TransAvrupa Ulaşım Ağlarının Oluşturulması, http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/management/transeuropean_networks/124094_en.htm, (Erişim Tarihi: 29/09/2009).

elde etmek istediği kazanımların ilki elde edilmiştir. ERT şirketlerinden Unilever ve Royal Philips Polonya'da satış yapmaktadır, Fiat ise Polonya'ya özel tasarladığı yeni bir marka ile araba üretimine başlamıştır. Romanya'da ERT şirketi OMV'nin rafinerisi bulunmaktadır. Nokia, Romanya'da yüksek cirolar elde ederken, Macaristan'da üretim yapmaktadır. MOL, Hırvatistan'dan alım yapmakta, Unilever, Çek Cumhuriyeti ve Polonya da dahil olmak üzere neredeyse tüm Merkez ve Doğu Avrupa'yı pazar olarak kullanmaktadır. Trans Avrupa Ulaşım Ağları, Avrupa kıtasını birbirine kesintisiz bağlamakla kalmamış, ERT şirketleri için de bulunmaz pazar fırsatı yaratmıştır.

Tek Pazar, EMU ve Trans Avrupa Ulaşım Ağları, ERT'nin AB politikalarını yönlendirdiği en temel politika alanlarıdır. ERT, Avrupa ekonomisini yönlendiren ulusötesi kapitalist sınıf vasfı ile AB politikalarını yönlendirmeye devam etmektedir. ERT, çalışmalarını iklim değişikliğinin önlenmesi, enerji ve istihdam politikaları, Lizbon hedeflerinin gerçekleştirilmesi, uluslararası muhasebe standartlarının uygulanması ve Dünya Ticaret Örgütü müzakereleri politika alanlarında yürütmektedir.

SONUÇ

ERT'nin Avrupa politikaları üzerindeki etkisine bakıldığında ERT'nin sıradan bir lobi grubu olmadığı, AB'nin bir organı haline geldiği açıkça görülmektedir. Kapalı kapılar arkasında oturup karar verenler arasında ERT de vardır. Nitekim 20. yıldönümlerinde yapılan kutlamalarda ERT Başkanı Gerhard Cromme, ERT'nin, "Tek Pazar, ekonomik ve parasal birlik ve AB'nin genişlemesi gibi reformların yönlendirilmesinde önyak olmasından gurur duyduklarını" açıklamıştır.

ERT'nin AB politikalarını yönlendirmedeki başarısı Tek Pazar, EMU ve Trans Avrupa Ulaşım Ağları ile sınırlı değildir. ERT, çevre, istihdam, ekonomi politikaları gibi alanlardaki taleplerini ortaya koymakta ve birçok alanda AB politikalarını kendi sınıf çıkarları doğrultusunda yönlendirmektedir. Lizbon hedefleri arasında bulunan ar-ge yatırımlarının artırılması ve fikri mülkiyet haklarının güçlendirilmesi bu yönlendirmenin en iyi örneklerindedir. Ar-ge faaliyetleri yürüten şirketlere yönelik vergi indirimleri yapılmasını isteyen ERT, bu düzenlemeler ile şirketlerine oldukça büyük bir kaynak sağlamayı hedeflemektedir. Ar-ge çalışmaları ile birlikte fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik yapılan düzenlemeler, ERT üyesi ilaç şirketlerinin kazançlarını artırmıştır.

Bu düzenlemelerle çokuluslu ilaç şirketleri geliştirmekte olan ülkelerde formüle edilmiş ilaçları kendi üretimleri olarak ruhsatlandırabilmektedir.

ERT'nin bir başka hedefi eğitimin özelleştirilmesidir. Dünya genelinde yıllık 2 trilyon Dolar cirosu olan "eğitim pazarı" çokuluslu şirketlerin iştahını kabartmaktadır. Eğitimin özelleştirilmesi bu büyük pazarı ERT şirketlerine açarken eğitimin kamu hizmeti olma özelliği zarar görecektir. Parasız olan eğitim alma imkanına sahip olacak, düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocukları bu haktan mahrum bırakılacaktır. Eğitim alarak "sınıf atlama" şansı ellerinden alınan bu çocuklar buldukları sosyal sınıfa mahkum edileceklerdir. Eğitimin özelleştirilmesi herkesin eşit eğitim alma hakkına zarar verecek ve gelişme farklılıklarını artıracaktır.

ERT'nin bir diğer hedef politika alanı da çevredir. Çevre politikaları ERT'nin çevre ve doğanın korunması söylemi ardında çokuluslu şirketlerine yeni pazarlar açma planının bir parçasıdır. İklim değişikliğinin önlenmesi başlığı altında ERT Avrupa sanayicisine emisyon ticareti imkanı sunmaktadır. Aynı şekilde enerji verimliliğinin sağlanması söylemi ardında ERT şirketleri nükleer enerji çalışmalarını yürütmektedir. Çin gibi dünya pazarında büyümesini sürdüren ülkelerin, karbon emisyonuna bağlı olarak üretim kısıtlamalarına tabi tutulacağı böylesi bir sistem, ERT şirketlerinin rakiplerini azaltacak ve bu şirketlerin pazarlarını artıracaktır. Aynı şekilde alternatif enerji kaynaklarının kullanımı ile ERT hem rakiplerini geride bırakacak hem de enerji konusunda tasarruf sağlayacaktır.

Ulusötesi kapitalist sınıf uluslararası karar alma mekanizmalarını etkilemekte ve küresel politikaların kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmesini sağlamaktadır. AB içerisinde faaliyet gösteren en güçlü ulusötesi kapitalist sınıf platformu ERT'dir. ERT, yeni bir Avrupa düzeni oluşturmakta ve AB'nin neoliberal inşasını gerçekleştirmektedir. AB'nin neoliberal inşası, ERT şirketlerinin ekonomik sömürsü ve pazar hakimiyeti üzerine kurulmaktadır. Ulusötesi kapitalist sınıf kendi talepleri doğrultusunda AB politikalarını yönlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa'da Geniş Ölçekli Altyapı Projelerinin Yapılması ve Finansmanı Raporu, <http://www.ert.be/doc/0063.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.09.2009).
Avrupa'yı Yeniden Yapılandırma Raporu, <http://www.ert.be/doc/0128.pdf>, (Erişim Tarihi:28/08/2009).

- COM (85) 310 Sayılı Ortak Pazarın Tamamlanması Beyaz Raporu, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf, (Erişim Tarihi: 08/10/2009).
- Dünya Yatırım Raporu-2008, UNCTAD, http://www.unctad.org/en/docs/wir2008_en.pdf, (Erişim Tarihi: 14/05/2010).
- Eksik Bağlantılar Raporu, <http://www.ert.be/doc/0062.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.09.2009).
- ERT-Şirket Avrupa'sının Elitleri, <http://archive.corporateeurope.org/ebsummit/factsheet3.htm>, (Erişim Tarihi: 24/09/2009).
- Gökkaya, Öznur, Çokuluslu Şirketler ve Türkiye Üzerine Etkileri, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1997.
- Robinson, William I., Jerry Haris, "Toward a Global Ruling Class?: Globalization and the Transnational Capitalist Class", *Science and Society*, 64, 1:11-54, 2000.
- Sklair, Leslie, *Transnational Capitalist Class*, Blackwell, 2001.
- Şenalp, Mehmet Gürsan, Örsan Şenalp, "Ulusötesi Kapitalizm, Sermayenin ve Devletin Ulusötesileşmesi ve Türkiye'de Ulusötesi Tarihsel Blok Oluşumu", *Praksis*, Sayı 19, 2009.
- Van Apeldoorn, Bastiaan, "Transnational Class Agency and European Governance: The Case of European Round Table of Industrialists", *New Political Economy*, 5, 2: 157-181, 2000.
- Vander Stichele, Myriam, Kim Bizzari, Leonard Plank, "Corporate Power over EU Trade Policy: Good for Business, Bad for the World", *A Report By the Seattle to Brussels Network*, 2006.
- 93/629/EEC Sayılı AB Bakanlar Konseyi Kararı-Trans Avrupa Ulaşım Ağlarının Oluşturulması, <http://europa.eu/legislationsummaries/regionalpolicy/management/transeuropeannetworks/124094en.htm>, (Erişim Tarihi: 29/09/2009).
- www.ert.be, (Erişim Tarihi: 07/01/2011).
- <http://www.ert.be/origins.aspx>, (Erişim Tarihi: 07/01/2011).
- <http://www.ert.be/structure.aspx>, (Erişim Tarihi: 13/03/2009).
- <http://www.spectrezine.org/europe/currid.htm>, (Erişim Tarihi: 07/01/2011).